

ΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΚΚΑΣ

Καθ' ἑκάστον ἔτος, εἰς ἐποχὴν ἣν τὸ μουσουλμανικὸν ἡμερολόγιον προσδιορίζει, βαθεῖα συγκίνησις διατρέχει ἅπαντα τὸν κόσμον τοῦ Ἰσλάμ. Συνοδίαί παρασκευάζονται. Ἐκ Βηρυττοῦ, ἐκ Καίρου, ἐκ Δαμασκοῦ, ἐκ τῆς ἁνῶ Αἰγύπτου, ἐκ τοῦ Σουδάν ἀναχωροῦσι πολυπληθεῖς ὁμάδες ἀνθρώπων, φερόντων βουρνούζια καὶ κιθάραις. Διότι ἕκαστος καλὸς μουσουλμάνος, ὑγιὴς ἢ ἀσθενής, πλούσιος ἢ πέννης, πρέπει ἅπαξ ἐν τῇ βίῳ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἱερὸν προσκύνημα. Ὅλα τὰ πλήθη ταῦτα πρὸς ἑν τείνουσι σημεῖον· ὅλον τοῦτο τὸ ἀνθρώπινον κύμα ὁδεύει πρὸς μίαν πόλιν, τὴν Μέκκαν τὴν ἱεράν, τὸ θρησκευτικὸν κέντρον, τὴν καρδίαν πρὸς ἣν ἅπας ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος συνωθεῖται, ἵνα ἐνθερμότερος καὶ ἀδρότερος διαχυθῇ ἐκ νέου μέχρι τῶν περάτων τοῦ εὐρέος τούτου ὀργανισμοῦ, πρὸς ἣν τέλος 100,000 προσκυνηταὶ ἀντιπροσωπεύοντες 100 ἑκατομμύρια πιστῶν ἔρχονται ἵνα προσευχηθῶσι πρὸ τῆς Κιάδας κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Προφήτου.

Ἐν τῇ βόρει τῆς Ἀραβίας, ὠχυρωμένη ὀπισθεν ἐρήμων σχεδὸν ἀβάτων κρύπτεται ἐν κοιλάδι ἀγρία ἡ Μέκκα. Ἵνα ἔλθωσιν εἰς αὐτὴν οἱ Ἰνδοὶ προσκυνηταί, ἐπιβιβάζονται εἰς τὰ πλοῖα ἐν Βομβάῃ· οἱ Ἀφρικανοί, οἱ ἐξ Εὐρώπης καὶ δυτικῆς Ἀσίας συγκεντροῦνται οἱ πλείστοι ἐν Σουέζ. Τὰ δύο ταῦτα μεγάλα ρεύματα τῶν προσκυνητῶν συναντῶνται ἐν Δζέδδα, ἐπινείῳ τῆς Μέκκας ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.

Ὁ μέχρι Δζέδδας πλοῦς ἀποβαίνει διὰ τοὺς πλείστους εὐσεβεῖς προσκυνητὰς ἀληθὲς μαρτύριον. Συμπιεζόμενοι, ἀκίνητοι ἐνεκὰ ἐλλείψεως χώρου, καίόμενοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπὸ ἀδυσωπήτου ἡλίου ἢ περιωρισμένοι ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀσφυκτικῇ ἐν τῷ ὑποκαταστρώματι τοῦ πλοίου διέρχονται τὴν ὥραν καπνίζοντες ἐν σιωπῇ τοιμπούκια, ἐνῶ τὸ μπουρ-γαρι καὶ τὸ τουμπελέκι ἐκπέμπουσι τοὺς ὀξεῖς καὶ μονοτόνους αὐτῶν ἤχους. Μόνον ὀλίγοι, οἱ πλούσιοι, προμηθεύονται σκληράν τινα κλίνην 7 ποδῶν μήκους καὶ 2 πλάτους, εἰς διαχωρίσματα ἐν τῷ κύτει τοῦ πλοίου, ἐντὸς ἀτμοσφαίρας μεμολυσμένης ὑπὸ τῶν ἀναθυμιάσεων πίσεως καὶ ἄλμης ἐώλου. Εὐτυχῶς ὁμῶς ἐπὶ τινῶν νέων πλοίων φρον-

τίδες λαμβάνονται πρὸς ἀποσόβησιν τῶν πρώτων τούτων ἐνοχλήσεων ἀπὸ τῶν ἐπιβατῶν, καὶ ὁ πλοῦς ἀποβαίνει ἡπιώτερος καὶ σχεδὸν εὐάρεστος.

Ὅλοι οἱ ἐπιβάται ἐκπέμπουσι στεναγμὸν ἀνακουφίσεως ἅμα φανείσης τῆς Δζέδδας, ἥτις ἐν τούτοις εἶναι ῥυπαρὰ πολίχνη ἐκτισμένη ἐν ἀτελευτήτῳ πεδιάδι, ἐν τῷ βάθει ἄξενου ὁρμου, πλήρους πενθίμων ναυαγίων πλοίων.

Κατὰ Ἰούνιον, ὅτε εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ μεγάλου προσκυνήματος, ἡ Δζέδδα παρέχει τὴν εἰκόνα νέας Βαβέλ ἐξ ἰθνῶν· πράγματι εἶναι τὸ θορυβῶδες κέντρον τῆς μουσουλμανικῆς ζωῆς, ἐνθα φυλαί τέως ἀλλήλαις ἄγνωστοι συναντῶνται, ὧν αἱ κατοικίαι χωρίζονται ὑπὸ θαλασσῶν, ὑπὸ ἡπείρων, ὑπὸ τοῦ πλάτους τῆς γῆς. Ὁ ὀρθαλμὸς θαμβοῦται ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν κιδάρων, κυανῶν, πρασίνων, λευκῶν, ἐρυθρῶν, κιτρίνων καὶ ἐκ τοῦ πολυχρώμου τῶν ἐνδυμασιῶν. Βλέπει τις ὑπερηφάνους μετὰ κατατρονητικῆς νωχελείας βαδίζοντας ὑψηλοὺς Βεδουίνους, κατίσχνους, μετὰ κατατομῶν ἀετοῦ, ὧν ὁ μακρὸς μανδύας σύρεται ὀπισθεν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἄμμου· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοὺς σείχας ἀπαράχους καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ὡς τοὺς Μάγους τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλλαχοῦ φαίνονται οἱ Ἀθήσσινοὶ ὑψηλοί, λευκοφόροι, οἱ παχύχειλοι κάτοικοι τῆς Νουβίας, οἱ Τούρκοι φέροντες ἐπενδύτας καὶ ἐρυθρὰ φέσια, οἱ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου κυανοχιτώνες, ἐξυπνοὶ καὶ σκῶπται, οἱ ἐξ Ἀρμενίας ἐλθόντες σοβαροὶ ὡς μοναχοί, οἱ Σύροι εὐεεῖς καὶ εὐκίνητοι, μετ' ὀφθαλμῶν μεγάλων καὶ στιλβόντων . . .

Καὶ τὴν ἐσπέραν βλέπει τις ομάδας λευκῶν σκιαγραφιῶν, αἰτίνες, τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν ἔχουσαι, εἰσι συνηθροισμέναι ἔξω τῆς πόλεως καὶ προσεύχονται εὐλαβῶς κατὰ τὰ παραγγέλματα τοῦ Κορανίου, διὰ τῆς ἐξασκήσεως αὐστηροτέρας εὐσεβείας προοιμιαζόμεναι διὰ τὰς κακοπαθείας τοῦ προσκυνήματος.

Αἰφνης ἡ ἀπέραντος αὕτη ἀνάμιξις χρωμάτων καὶ σχημάτων τῶν ἱματισμῶν καθίσταται ἀφανὴς ὑπὸ τὸ ὁμοίσχημον χράμιον ὅπερ περιβάλλονται ἅπαντες οἱ προσκυνηταὶ ἀφοῦ ξυρισθῶσι τὴν κεφαλὴν. Τὸ χράμιον εἶναι τμημὰ τι ὑφάσματος ἄνευ ῥαφῆς ὅπερ ρίπτουσι περὶ τὴν ὀσφύν καὶ φέρουσι καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ προσκυνήματος. Διότι ὁ Προφήτης ἠθέλησεν ἵνα ἅπαντες, πτωχοὶ τε καὶ πλούσιοι, δούλοί τε καὶ ἡγεμόνες προσέλθωσιν εἰς τὴν Μέκκην ὑπὸ τὸ στοιχειῶδες τοῦτο φόρεμα, ὅπερ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας συναναμιγνύει αὐτοὺς ἐν ἰσότητι ἀδελφικῇ.

Περὶ τὴν καθίσταται ἡ μνεία ὅτι τὸ προσκυνήμα ἀπαγορεύεται τοῖς

Ευρωπαίους περιηγηταίς. Οἱ ἐπιτυχόντες νὰ συμμετάσχωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ ἔνδυμα Μωαμεθανῶν, συχνὰ ἐξελήφθησαν ὡς κατάσκοποι πολιτικοί. Ὁ ἀτυχὴς Charles Hubert, οὗ ὁ τάφος ἀκριβῶς εὐρίσκεται ἐν Δζέδδα, ἀναμφισβόλως ἐγένετο θύμα κατηγορίας τοιαύτης. Καὶ οἱ δυννηθέντες νὰ ἐξέλθωσιν ἀβλαβεῖς ἐκ τῆς δυσκόλου ταύτης θέσεως, ὡς ὁ κ. Gervais Courtellemont, πρὸς ὃν ἔσμεν ὑπόχρεοι διὰ πλείστας ἀνεκδότους λεπτομερείας τῆς πραγματείας ἡμῶν ταύτης, θέλουσι πάντοτε ἐνθυμῆσθαι τὴν φοβεράν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν τὸ ἱταστικὸν βλέμμα τῶν τούρκων ὑπαλλήλων διεισέδουε μέχρι τῶν μυχῶν τῆς καρδίας τοῦ ξένου. Ἄμα ἐμφανισθείσης ἐνδείξεώς τινος, ὡς τὸ φέρειν μηχανὴν φωτογραφικὴν, ἣν οἱ μωαμεθανοὶ ἀποστρέφονται, ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῆς θρησκείας αὐτῶν ἡ ἀπεικόνισις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, χεὶρ βαρεῖα πίπτει ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ περιηγητοῦ καὶ δύο ὀρθαλμοὶ βλοσυροὶ κατατρώγουσιν αὐτόν. Δυστυχία τότε τῷ ἀπίστῳ, ὃν οἱ φανατικοὶ ὑποπτεύουσιν ὅτι θέλει νὰ βεβηλώσῃ τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ οὗτινος ἡ ἀκάθαρτος παρουσία ἤθελε μιάνει αὐτήν.

87 χιλιόμετρα διαχωρίζουσι τὴν Δζέδδαν ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως. Αἱ μεγάλαι ἐπίσημοι συνοδίαὶ ἄρχονται τῆς ὁδοιπορίας κατὰ Ἰούνιον· μετὰξὺ δ' αὐτῶν διαπρέπει ἡ τοῦ Μαχμάλ, ἥτις ἀναχωροῦσα ἐκ Καίρου καθ' ἕκαστον ἔτος, φέρει εἰς Μέκκαν τὸν ἱερὸν τάπητα καὶ τὰ δῶρα τῶν μωαμεθανῶν τῆς Αἰγύπτου. Αἱ συνοδίαὶ αὗται εἰσέρχονται κατὰ πρῶτον εἰς φρικώδη τινὰ ἔρημον ἐσπαρμένην δι' ἀνθρωπίνων ὀστέων, κατόπιν δὲ εἰς χώραν ὀρεινὴν ὄψεως ἀποτροπαίου. Ἡ μετάβασις γίνεται ἐπὶ ὄνων, διὰ μιᾶς ἐντὸς τεσσαράκοντα καὶ ὀκτῶ ὥρων, οὐχὶ ἄνευ ἐπεισποδίων καὶ παθημάτων, ἰδίως κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἐνεκα τῆς κοπώσεως. Καθ' ἣν στιγμήν ὁ προσκυνητὴς διατελεῖ βεβυθισμένος ἐν γλυκεῖ νυσταγμῷ, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ συνεσταλμένου τριποδισμοῦ τοῦ ὄνου, οὗτινος οἱ κωδωνίσκοι ἠχοῦσιν ἡρέμα ἐν τῇ εὐρείᾳ τῆς ἐρήμου σιωπῇ, τὸ ζῶον ὀπισθοχωρεῖ διὰ μιᾶς, ἵσταται, πίπτει· ὁ ἀναβάτης ἵσταται ὀρθίως, ἔχων τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄνου μετὰξὺ τῶν σκελῶν, ἀκίνητος ἐπὶ τῆς βαθείας ἄρμου, ἐφ' ἧς αἱ πτώσεις ἀκίνδυνοι. Τὸ ζῶον μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένει, ἵνα ὁ ἀναβάτης, ὅστις εἶχε ριφθῇ πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀπαλλάξῃ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν αὐχένα αὐτοῦ· κατόπιν δὲ ταχέως ἀνορθοῦται.

Ὅλοι οὗτοι οἱ κόποι καὶ οἱ κίνδυνοι ταχέως λησμονοῦνται εὐθὺς ὡς ὁ προσκυνητὴς διαβῇ τὴν πύλην τῆς ἱερᾶς γῆς, ἥτις ἀναγγέλλει τὴν γειτνίασιν τῆς Μέκκας.

Ἡ Μέκκα ! ὁ ὀμφαλὸς τοῦ κόσμου, ὁ «οἶκος τοῦ Θεοῦ», τὸ μυστηριώδες σημεῖον ἐν ᾧ συνενοῦνται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Πόσα ἑκατομμύρια μουσουλμανικῶν ψυχῶν ἐστράφησαν ἀπ' αἰῶνων πρὸς τὸν πόλον τοῦτον τῆς ἐαυτῶν πίστεως ! Πόσα διάπυρα χεῖλη προέφερον τὴν εὐχὴν ταύτην ἢ ἀνεφώνησαν μετὰ στεναγμοῦ τὴν δέησιν «ἰδεῖν τὴν Μέκκαν καὶ ἔπειτα ἀποθανεῖν» !

Ἡ εἰς Μέκκαν μετάβασις ἀποτελεῖ ἀξίωμα τι. Ὁ «Χατζῆς» ἦτοι ὁ προσκυνητὴς εἶναι τίτλος φερόμενος μέχρι τῆς τελευτῆς καὶ ὁ μουσουλμάνος θεωρεῖ αὐτὸν ἠνώτερον τῶν μεγίστων ἐπὶ τῆς γῆς τιμῶν. Οἱ ἐκτελοῦντες κατ' ἔτος τὴν μακρὰν ταύτην ὁδοιπορίαν προὑπαντῶνται ἐπανερχόμενοι ἐν τυμπάνοις καὶ χορδαῖς καὶ συνοδεύονται ὑφ' ὄλων μέχρι τοῦ ἐαυτῶν χωρίου.

Ὅταν φθάσωσιν εἰς Μέκκαν, τὸ πρῶτον χρέος εἶναι νὰ τεθῶσιν εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ ἐαυτῶν μετουάφ· οὕτως ὀνομάζεται ὑπ' ἄλληλός τις χρησιμεύων ὡς ὁδηγὸς εἰς ὅλας τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ὡς διερμηνεὺς καὶ ἐγγυητὴς τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, ὅστις ξενίζει αὐτοὺς κατὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἣν ἔχουσι καὶ κατὰ τὸ χρῆμα ὅπερ λαμβάνει. Μετουάφαι εὐρίσκονται ἐν Μέκκᾳ ἐξ ἀπασθὲν τῶν μουσουλμανικῶν χωρῶν. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ καὶ ἀφοῦ οἱ κόποι τῆς ὁδοιπορίας λησμονηθῶσιν ὀλίγον, ὁ πιστὸς προσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν τζαμίον τοῦ Χαράμ διὰ μέσου τῶν στενῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, ἧς αἱ ἀπειράριθμοι οἰκίαι συνωθοῦνται ἐν τῷ βάθει κοιλάδος μετὰ δύο σειρῶν ὀρέων φρικτῶς ἀποτόμων καὶ ξηρῶν. Τὸ μέγα τζαμίον φαίνεται κεχωσμένον ἐν τῷ χθαμαλωτέρῳ τῆς πόλεως μέρει, ὡς ὦν ἐν καλιῇ.

Ὁ περίβολος τοῦ Χαράμ σχηματίζει μεγαλοπρεπῆ ἐσωτερικὴν στοάν ἐκ κιόνων ἐστεγασμένην ὑπὸ ἐξδομήκοντα καὶ πέντε λευκοτάτων τρούλλων καὶ περικλείει μεγίστην αὐλήν, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ὑψοῦται κυβικὴ τις οἰκοδομὴ περιβεβλημένη δι' ὑψίσματος μέλανος αὕτη εἶναι ἡ Κάβα πρὸς ἣν ἀτενίζουσι καὶ προσκλίνουναι τὴν κεφαλὴν πεντάκις τῆς ἡμέρας οἱ πιστοὶ ὅλης τῆς ὑφηλίου. Δὲν εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μωάμεθ, ὅστις καίτοι ἐν Μεδίνα· εἶναι ὁ «οἶκος Θεοῦ τοῦ ζῶντος».

Ἐνωρίτατα καθ' ἑκάστην ἡ αὐλὴ αὕτη πληροῦται ὑπὸ πιστῶν, οἵτινες προσεύχονται ὄρθιοι, τὰς χεῖρας ἔχοντες ἀνατεταμένας μέχρι τοῦ μετώπου, τῆς παλάμης οὔσης ἐστραμμένης πρὸς τὰς παρειάς· πίπτουσι κατόπιν χαμαί, ἔχοντας τὸ πρόσωπον κεκλιμένον πρὸς τὴν γῆν καὶ ἐγειρόμενοι ἐπὶ τῶν γονάτων μένουσιν ἐπὶ μακρὸν βεθυθισμένοι ἐν θρησκευτικῇ

ἐκστᾶσει καὶ προσευχῇ. Ἀμα τελειώσαντες τὴν προσευχὴν ἐνοῦνται πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν πιστῶν, οἵτινες βαδίζουσι περὶ τῆς Καάδας ὀλισθαίνοντες ἀκροποδητεῖ καὶ ἀνυπόδητοι ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων στιλπνῶν πλακῶν, προσεμφορεῖς πρὸς φαντάσματα λευκά.

Ἄφου ὁ μετουάφ ἐπτάκις οὕτως περιφέρει τοὺς ἑαυτοῦ συμπατριῶτας, οἵτινες ψαλμωδοῦσιν αὐτοῦ ὑφηγουμένου χαμηλοφώνως τὰς προσευχὰς τοῦ δόγματος εἰς ὃ ἀνήκουσιν, ὁδηγεῖ αὐτοὺς πρὸς γωνίαν τινὰ τῆς οἰκοδομῆς, ἐνθα εἰς ἀνάστημα ἀνθρώπου εἶναι προσηρμοσμένος ἐντὸς ἀργυροῦ δίσκου μέγας λίθος. Οἱ μουσουλμάνοι πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἄγγελος Γαβριήλ ἐδωρήσατο αὐτὸν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ Ἰσμαήλ. Οἱ προσκυνηταὶ πρέπει κρατοῦντες τὸν δίσκον ν' ἀσπασθῶσι τὸν ἱερὸν λίθον, ὅστις ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ θέλει ἔχει φωνήν, ἵνα κηρύξῃ τὸ ὄνομα τῶν ἀσπασθέντων αὐτὸν διὰ χειλέων καθαρῶν.

Ἡ πρώτη τελετὴ ἡ λεγομένη τοῦ *Touāf* τελευτᾷ οὕτως· ἵνα τελεσθῇ δὲ καὶ ἡ τοῦ *Σάϊ*, δέον νὰ ἐξέλθωσι τοῦ τζαμίου καὶ νὰ διατρέξωσιν ὀκτάκις, εἰς βηματισμὸν γυμνασίου καὶ εἰς βῆμα ταχὺ ἐξ ἡμισείας, τὸ διάστημα ὅπερ χωρίζει στοάν τινα καλουμένην *Σάφα* ἀφ' ἐτέρας ὁμοίας *Μέροβα* ὀνομαζομένης, ἥτοι ἐν συνόλῳ 7 χιλιόμετρα καὶ ταῦτα ψαλμωδοῦντες κατὰ τὸν μετουάφ προσευχὰς καὶ δεήσεις ἀτελευτήτους. Ἐπανέρχονται κατόπιν εἰς τὸ τζαμίον, ἐνθα ὁ ἐκ τοῦ δρόμου κατατρυχόμενος ὑπὸ τῆς δίψης πιστὸς πίνει τὸ ἱερὸν ὕδωρ τῆς κρήνης *Ζέμ-ζέμ* οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἄπιστοι δὲν δύνανται νὰ πίωνσιν οὐδὲ σταλαγμὸν χωρὶς νὰ πνιγῶσι, διότι ἐπὶ μόνῃ τῇ προσεγγίσει ῥυπαρῶν χειλέων μεταβάλλεται εἰς ὕδωρ δυσώδες καὶ ὑφάλμυρον.

Κατὰ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς πρωίας ὁ προσκυνητὴς γευματίζει τὸ πρῶτον γεύομενος κρεῶν τινῶν λεπτῶς κεκομμένων καὶ τηγανιστῶν, ὀλίγων ἰχθύων καὶ ὀπωρῶν. Κοιμᾶται κατόπιν μέχρι τῆς προσευχῆς τοῦ δειλινοῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ταύτης χρήζει πολὺ.

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ φλέγοντος ἡλίου τῶν τροπικῶν ὁ προσκυνητὴς καθήμενος ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ τζαμίου βλέπει τὴν κυανόχρουν σκιάν τῶν ὠραίων τῆς Ἀνατολῆς ἐσπερῶν ἐκτεινομένην καὶ ἀναβαίνουσαν μέχρι τῶν κορυφῶν τῶν λόφων· εἶναι αὐταὶ ὥραι ἀνακουφίσεως καὶ εὐεξίας, ἀναπαύσεως καὶ ὁρόσου. Θελγόμενος ἀκούει τὴν μελαγχολικὴν τῶν μουεζινῶν φωνήν, οἵτινες ἐκ τῶν εἰς τὰς γωνίας τοῦ ναοῦ τεισάρων μιναρέδων ἐκπέμπουσιν εἰς τὰς ἐκτάσεις τὴν πρόσκλησιν διὰ τὴν παγκόσμιον προσευχὴν. Περιστρεφόμενοι ἐπὶ τῶν λιθίνων ἐξωστῶν, οἵτινες

στεφανούσι τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς πυργίσκους, ψάλλουσι διακοπτόμενοι ὑπὸ λυγμῶν ἀναλυομένων ὡς παράπονον ἐν τῇ ἀπείρῳ γαλήνῃ τῆς ἐσπέρας. Περὶ τὸν «οἶκον τοῦ Θεοῦ» 20000 προσκυνηταὶ ἵστανται ἐν γραμμῇ, ἀκίνητοι ὡς ἀγάλματα, τὸ μέτωπον κεκυφὸς ὑπὸ τὴν φωνὴν τοῦ ἱερέως, ὅστις ἄρχεται τῆς ἐσπερινῆς προσευχῆς. Ἄπαντες ἐπαναλαμβάνουσιν αὐτὴν χαμηλοφώνως καὶ οἱ ψιθυρισμαὶ οὗτοι καὶ οἱ φλοίσφοι συνενοῦνται εἰς μεγάλην πνοὴν θερμῆς πίστεως καὶ λατρείας. Τὸ μέγα τοῦτο ρῶς, ὑπὸ τὸ χρυσεῖον λυκόρως τοῦ ἀραβικοῦ οὐρανοῦ, θέλει διαμείνει ἐν τοῖς ὄμμασι τῶν χιλιάδων τούτων τῶν ἀνθρώπων διαφωτίζον τὸ μέτωπον αὐτῶν ἄχρι θανάτου. Νὰ ζήσῃ τις τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ ν' ἀποθάνῃ συνεχίζων αὐτὴν καὶ μετὰ θάνατον, ὡς ἄξιον προοίμιον τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἶναι ἡ εὐχὴ παντὸς μουσουλμάνου.

Ἀφοῦ γονυκλιθῶσι δις χαιρετίζουσιν ἀλλήλους διὰ τοῦ σαλάμ καὶ ὁ ἀδελφικὸς οὗτος χαιρετισμὸς κλείει τὴν τελετὴν. Ἀναχωροῦσι μετέπειτα εἰς τὰ καταλύματα αὐτῶν, ἐνθα διάγουσι τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, ἅτινα σκέπousι τὰς οἰκίας ὅλης τῆς Μέκκας, ἀμυδρῶς φωτιζόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων ἀστέρων, οἵτινες προβαίνουνσι δύνοντες πρὸς τοὺς ἀφρικανικοὺς οὐρανοὺς, ἐν ἀτμοσφαίρᾳ διαυγεῖ καὶ ἡδέει.

Σκοπὸς τῆς μεταβάσεως εἰς Μέκκην εἶναι ἡ δέησις· ἀλλὰ συμβαίνει ἵνα τὸ προσκύνημα τοῦτο χρησιμεύσῃ ὡς ἐκ περισσοῦ πρὸς συμφέροντα ἥττον αὐτῶν. Ἐν ἀπάσαις ταῖς μεγάλαις συναθροίσεσι τῶν ἀνθρώπων ἔμποροι καὶ μεταπρῆται ὠφελοῦνται, μὴ βλέποντες ἐν τοῖς προσκυνηταῖς ἢ πελάτας. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους αἱ πόλεις, ἐν αἷς ἔκειντο τὰ μᾶλλον συχναζόμενα ἱερά, ἦσαν τὰ ἐντευκτήρια τοῦ ἐμπορίου. Ὅμοίως ἐν Μέκκᾳ, τῇ ἀγίᾳ πόλει, ὑπάρχει κατὰ τὸν καιρὸν τῶν προσκυνημάτων ἡ μεγαλυτέρα πανήγυρις τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου, πρὸς ἣν προσέρχονται οἱ ἔμποροι ἐξ ἀπασθῶν τῶν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ χωρῶν.

Βλέπει τις τὰ ἐκαστέρωθεν τῶν σχολίων ὁδῶν κείμενα πρᾶτήρια ἐκχειλίζοντα ὅλων τῶν θαυμασίων καὶ πολυτελῶν προϊόντων τοῦ μυθωδιστέρου ἀνατολικοῦ κόσμου. Φανταστικῶς εἰσι συνεσωρευμένα χάλκινα σκεύη ἐπιπόνως ἐξεργασμένα, ἀγγεῖα, ὑδροχόαι, θυμιατήρια ὑφούμενα ὡς μιναρέδες, λύχνοι μέγιστοι κρεμάμενοι ἀπὸ τῆς ὀροφῆς, ὡς προεξοχαὶ τοῦ θόλου τῶν τζαμιῶν, τάπητες, μάλλινα ὑφάσματα εἰς σωρούς, μετάξινα λουόμενα οἶοναι ὑπὸ φωτεινῆς αἴγλης. . . . Ἐν Μέκκᾳ, ὡς ἐν ἀπάσαις ταῖς πόλεσι τῆς Ἀραβίας, τὰ ἐπαγγέλματα εἶναι τοποθετημένα κατὰ συνοικίας. Ἐδῶ σφύρει κτυποῦσι τὸ μέταλλον· παρ' ἐκεῖ συγκεν-

τροῦνται μόνον εὐωδίαί καὶ ἀρώματα ἐξάίρετα ἢ ἐπιπλά ἐκ ξύλου ὁσμὴν ἔχοντος ῥόδου. Οἱ χρυσοχοὶ ἰδίως ἀποτελοῦσι μεγάλην συντεχνίαν διευθυνομένην ὑφ' ἐνὸς Σείχου.

Ὅλον σχεδὸν τὸ ἐμπόριον μετέβη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰνδῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι πλεόν τῶν 75 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐνεκα τῶν πανηγύρεων καταπλημμυροῦσι τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν διὰ πανίων βαμβακίνων, διὰ κυματοειδῶν (*moirées*) μεταξωτῶν κατωτέρως ποιότητος, διὰ τροφίμων, ὡς ἡ ζάχαρις, ὁ καφές, ἡ ὀρυζα, τὰ ἀρωματώδη, διὰ βιομηχανικῶν προϊόντων κτλ. Ὅλα εὐρίσκονται, ἐκτὸς τῶν γαλικῶν ἐμπορευμάτων, οἶμοι! Ἡ Ἀγγλία ὅλον ἐν προοδεύει διὰ τῶν Ἰνδῶν αὐτῆς ὑπηκόων ἐν Μέκκῃ καὶ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου θέλει ἐπιτρέψει αὐτῇ ν' ἀπορροφήτῃ ἐτι εὐκολώτερον τὴν καρδίαν τοῦ Ἰσλάμ. Ἡ Γαλλία ἀφῆκεν αὐτὴν ἐλευθέραν ἐπὶ τῆς ἀφρικανικῆς ὀχθῆς τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἔστω· ἀλλ' ὥς ἐπιτηρῇ τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐν τῇ ἐτέρᾳ ὀχθῇ, ἐνθα ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ἱερῶν τόπων ἐγείρεται πνοὴ ἡγήεσσα, ὑφ' ἧς συγκινεῖται ὅλος ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος.

Ἡ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν κατάκτησις τῆς Μέκκας ἔχει ἓνα εἰσέτι ἐπιφοβώτερον κίνδυνον, τὸν τῶν ἐπιδημιῶν.

Στρέψαντες τὸ φαεινὸν φύλλον τῆς πραγματείας ἡμῶν, ἐρχόμεθα ἤδη ἀποτόμως εἰς τὸ ζοφερόν, τὸ τῆς πανώλους καὶ τοῦ θανάτου.

Ἀφοῦ τελέσωσι πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ Κορανίου ὀριζομένας τελετὰς ἐν Μέκκῃ, οἱ προσκυνηταὶ ὑπάγουσιν εἰς τὸ ὄρος Ἀραφάτ, ἀπέχον αὐτῆς πεζῇ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ὥρας βορειοανατολικῶς. Τὰ πλήθη καταλύουσιν ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ χιλιάδας σκηνάς· πυρὰ καθ' ὅλην τὴν νύκτα καίοντα φωτίζουν αὐτούς. Αἱ πρὸς τὸν Ἀλλάχ ἐπικλήσεις, τὰ εὐφρόσυνα ᾠσματα ῥυθμιζόμενα ὑπὸ τῶν χειροκροτήσεων καὶ τῶν τυμπάνων, αἱ ὕμνοι φωναὶ τῶν καφεψῶν, οἱ πένθιμοι μυκῆθμοι τῶν καμηλῶν, οἱ χρεμετισμοὶ τῶν ἵππων, τὰ ὀγκανίσματα τῶν ἡμιόνων, οἵτινες σείουσι τὰ ἀπὸ τῶν τραχήλων αὐτῶν κρεμάμενα ἄφθονα χρυσοειδῆ κροτάλια, καθιστῶσι τὰς εἰκοσι καὶ τέσσαρας ταύτας ὥρας, καθ' ἃς διαμένουσιν ἐν Ἀραφάτ, τὴν ζωηροτέραν ἡμέραν τοῦ προσκυνήματος. Τὴν τρίτην μ. μ. ὥραν γίνεται ἡ διδασχὴ καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Κατὰ διαλείμματα τεσσάρων ἢ πέντε λεπτῶν ὁ ἱεροκῆρυξ σείει πρασίνην σημαίαν, ἵνα δώσῃ τὸ σημεῖον τῶν κραυγῶν: *Labbaika, Allahamma! Labbaika!* (Δόξα τῷ Ἀλλάχ, τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ).

Ἐκ τοῦ Ἀραφάτ οἱ προσκυνηταὶ μεταφέρονται εἰς τὴν ἀγρίαν κοιλάδα τῆς Μούνας ἢ Σκέφον τοῦ Διαβόλου. Χάραγμα τι ἐπὶ τοῦ βράχου, « τὸ ῥῆγμα τοῦ Ἀβραάμ », λέγεται ὅτι ἔγενεν ὑπὸ τῆς μαχαίρας τοῦ πατριάρχου, ἀφοῦ ἔσφαξεν ἐν Ἰσραὴλ. Τοῦτο τοῦλάχιστον διατείνονται οἱ μουσουλμάνοι, αἵτινες εἰς μνήμην τῆς θυσίας ταύτης σφάζουσι καθ' ἑκάστον ἔτος 120.000 πρόβατα, βοῦς καὶ καμήλους, στρέφοντες τὰς κεφαλὰς τῶν ζώων πρὸς τὴν Μέκκαν, καὶ μεταμορφοῦσι τὴν κοιλάδα ὅλην εἰς ὀστεοδοχεῖον φρικῶδες.

Ἐν τούτοις ἀπὸ τινων ἐτῶν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ λαμβάνουσι προφυλάξεις τινάς. Ὁκοδομήθησαν δεξαμεναὶ νεωστὶ διὰ τὰς ἀπονίψεις. Στραγεῖα ἀσβεστούμενα διὰ τιτάνου ἠγέρθησαν καὶ ἡ κώμη τῆς Μούνας αὐτὴ ἐκαθαρίσθη καὶ κατεστάθη ὑγιεινότερα. Ἐκτὸς τούτου φροντίζουσι ταχέως νὰ θάπτωσι τὰ σφάγια, ἐφ' ὧν καταπίπτουσιν οἱ ἱερακεὶς καὶ πρὸ τῆς τῶν προσκυνητῶν ἀναχωρήσεως, καὶ ἐντὸς ἡμερῶν τινων ἡ ἀμμος τῆς ἐρήμου λάμπουσα καὶ λεῖα σκεπάζεται καὶ τὰ ἐλάχιστα μολύσματα.

Ἐὰν ἄλλως ἐν Μούνῃ συνήθως ἐνσκήπτωσιν αἱ ἐπιδημίαι, αἵτινες ἐνίοτε ἐπαπειλοῦσι τὴν Εὐρώπην, οὐδόλως ὁμως ἐν αὐτῇ γεννῶνται, ἀλλ' ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ἐνθα ἡ πανώλης καὶ ἡ χολέρα διαρκῶς ὑποθάλλονται ὡς τὸ πῦρ ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ ἄπειρα πλήθη ἀνθρώπων κυλίνονται ἐν τῇ ἐσχάτῃ ρυπαρότητι. Ἐκ Βομβάης, ἐκ τοῦ Δελχί οἱ ἐκ τῶν Ἰνδιῶν προσκυνηταὶ κομίζουσιν εἰς Ἀραβίαν τὸ θανάσιμον σπέρμα, ὅπερ διαδίδεται εὐκολώτερον ἐν Μούνῃ, τῷ τελευταίῳ σταθμῷ τοῦ προσκυνήματος, μεταξὺ χιλιάδων ἀνθρώπων ἐξησθενημένων ὑπὸ τῶν στερήσεων, ἐξηντλημένων ὑπὸ τῶν κόπων τῆς περιοδείας, ἀπηυδνηκότων ἐκ τῶν ἐπιπόνων ἱεροτελεστιῶν καὶ ὑποδεδλημένων ἄλλως εἰς ἀθλίους ὑγιεινοὺς ὁρους.

Ἡ Ἰνδία λοιπὸν δεόν νὰ ἐπιτηρῇται. Ἐπρεπεὶν οἱ ἐξ Ἰνδίας προσκυνηταὶ νὰ εὕριστανται σοβαρὰν κάθαρσιν ἢ μ' ἀφικόμενοι εἰς Δζέδδαν. Οἱ Ἀγγλοὶ ὁμως κωφεύουσι, διότι τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἤθελε πάθει! Προτιμῶσι νὰ λέγωσιν ὅτι οἱ Ἀραβεὶς ἐν Μούνῃ ἐπιπίπτουσιν ἐπὶ τῶν πτωμάτων ἅτινα ἐξέθαψαν καὶ καταβροχθίζουσιν αὐτά.

Ἡ ἐπιδητικὴ εἰκὼν ἣν προσκαλέσαμεν οὐδόλως μόνον τὴν περιέργειαν τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐνδιαφέρει· δεόν ἵνα ἡ παρ' ἡμῖν τοῖς Εὐρωπαίοις ἀντικείμενον σοβαρωτέρων σκέψεων. Ἐνῶ αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις εὕρισκονται εἰς κίνησιν, κυριεύουσαι τμηματικῶς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος ἡσυχάζει ἀκίνητος ἐπὶ τῶν λειψάνων

καταρρευσάντων βασιλείων τῆς Μέμφιδος, τῆς Βαβυλώνος, τῆς Παλ-
μύρας, τῆς Σαμαρκάνδης. . .

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ προίσταται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων πασῶν
τῶν πράξεων τοῦ βίου τῶν μουσουλμάνων καὶ εἶδομεν ὅποιαν ἐπίδρασιν
δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτάς. Θὰ ἦτο ἀδικία καὶ συνάμα ἀφροσύνη
τὸ νὰ μὴ υπολογίζῃ τις συντόμως τὴν ἐπίδρασιν ταύτην. Βεβαίως οἱ
μουσουλμάνοι δεόν νὰ γνωρίζωσιν ὅτι δὲν δύνανται νὰ διαβῶσι τὰ ἔθνη
τοῦ ἡμετέρου κόσμου. Τὸν κεντρίον ὁμῶς ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑποδει-
κνύωμεν αὐτοῖς τὴν ἀξίαν τῶν διδαγμάτων θρησκείας διαφόρου τῆς
ἑαυτῶν, ὡς καὶ τὰς εὐεργεσίας πολιτισμοῦ ὅστις ὠφελήθη ἐξ ὅλων τῶν
προόδων τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἐμπνεύσωμεν αὐτοῖς ἐμπιστοσύνην
πρὸς ἡμᾶς. Διδάξωμεν αὐτοῖς ὅτι τὸ πᾶν δύνανται νὰ ἐλπίζωσιν ἐκ
τῆς ἡμετέρας συνδρομῆς καὶ προστασίας, οὐδὲν δὲ νὰ φοβῶνται ἐκ τῆς
ἡμετέρας γειτνιάσεως.

[Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ]

Κ. Χ. Κ.

καταρρευσάντων βασιλείων τῆς Μέμφιδος, τῆς Βαβυλώνος, τῆς Παλ-
μύρας, τῆς Σαμαρκάνδης. . .

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ προίσταται ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων πασῶν
τῶν πράξεων τοῦ βίου τῶν μουσουλμάνων καὶ εἶδομεν ὅποιαν ἐπίδρασιν
δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτάς. Θὰ ἦτο ἀδικία καὶ συνάμα ἀφροσύνη
τὸ νὰ μὴ ὑπολογίζῃ τις συντόμως τὴν ἐπίδρασιν ταύτην. Βεβαίως οἱ
μουσουλμάνοι δεόν νὰ γνωρίζωσιν ὅτι δὲν δύνανται νὰ διαβῶσι τὰ ἔθνη
τοῦ ἡμετέρου κόσμου. Τὸν κεντρίον ὅμως ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑποδει-
κνύωμεν αὐτοῖς τὴν ἀξίαν τῶν διδαγμάτων θρησκείας διαφόρου τῆς
ἑαυτῶν, ὡς καὶ τὰς εὐεργεσίας πολιτισμοῦ ὅστις ὠφελήθη ἐξ ὅλων τῶν
προόδων τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἐμπνεύσωμεν αὐτοῖς ἐμπιστοσύνην
πρὸς ἡμᾶς. Διδάξωμεν αὐτοῖς ὅτι τὸ πᾶν δύνανται νὰ ἐλπίζωσιν ἐκ
τῆς ἡμετέρας συνδρομῆς καὶ προστασίας, οὐδὲν δὲ νὰ φοβῶνται ἐκ τῆς
ἡμετέρας γειτνιάσεως.

[Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ]

Κ. Χ. Κ.